

NOVINE U ZAŠTITI AUTORSKIH PRAVA U SRBIJI

REZIME: Pravna zaštita autorskih prava u našoj zemlji predstavlja dugi niz godina, ne samo pravno već i ekonomsko pitanje. Neadekvatna zaštita autorskih prava destimulisala je naše autore da stvaraju dela od kojih bi, pored moralne, imali i materijalnu satisfakciju. Zaštita autorskih prava predstavlja višedimenzionalan problem. Sa jedne strane, neophodno je da se stvore društvene okolnosti prema kojima će se autorsko delo, kao oblik intelektualne svojine, posmatrati kao i svaki drugi oblik svojine. Dosadašnje stanje društvene svesti „prepoznavalo” je autorsko pravo i druge oblike intelektualne svojine više kao virtuelnu svojinu, koja je zahteve autora za zaštitu te svojine posmatralo kao svojevrsan „hir” autora, odnosno stvaraoca intelektualne svojine. Drugi problem se tiče neadekvatne pravne zaštite, koja do nedavno nije obuhvatala sve oblike autorskih dela. Osim toga, pravna zaštita nije bila zakonski usklađena, pa je to dovodilo do otežane zaštite autorskih prava. Treća dimenzija zaštite autorskih prava odnosi se na nedovoljnu primenu donetih zakona, što je problem koji karakteriše i druge oblasti prava. Moglo bi se posebno govoriti i o četvrtoj dimenziji problema zaštite autorskih prava, a on se svodi na unapređene tehnike koje omogućavaju zloupotrebu, odnosno neovlašćeno korišćenje autorskih prava. Najnovijim izmenama Zakona o autorskim i srodnim pravima upotpunjeni su domaći izvori prava iz navedene oblasti. Ove izmene otvaraju mogućnost i za krivično-pravnu zaštitu šireg kruga autorskih prava. Pomenutim izmenama na adekvatan način uređena je i pravna zaštita autora naučnih, književnih i drugih dela, jer je predmet zaštite postalo i njihovo neovlašćeno kopiranje i umnožavanje.

Ključne reči: zaštita, autorska prava, umnožavanje, knjige, brošure

* Docent, Univerzitet u Novom Sadu, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad,
e mail: veselinovic.janko@gmail.com

Uvod

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine, predviđa u članu 27., da „svako ima pravo na zaštitu moralnih i materijalnih interesa koji proističu iz svakog, naučnog, književnog ili umetničkog dela čiji je on tvorac”, a Svetska (univerzalna) konvencija o autorskom pravu iz 1952. godine (dopunjena 1971. godine) garantuje da će „zemlje potpisnice doneti sve potrebne propise u cilju obezbeđenja dovoljne i efikasne zaštite prava autora”.

Naša zemlja ima obavezu da, kroz proces integracija, iako suočena sa čitavim nizom teškoća i otvorenih pitanja koja zahtevaju prevashodno političke odgovore, zahteva i ispunjenje čitavog niza obaveza u oblasti intelektualne svojine.¹

Autorsko delo je originalna duhovna tvorevina autora, izražena u određenoj formi, bez obzira na njegovu umetničku, naučnu ili drugu vrednost, njegovu namenu, veličinu, sadržinu i način ispoljavanja, kao i dopuštenost javnog saopštavanja njegove sadržine.²

U ovom radu posebnu pažnju posvetićemo zaštiti autorskih prava koja se tiču pisanih dela (knjiga, brošura, članaka i prevoda), u bilo kom obliku njihovog izražavanja, uključujući i pripremni materijal za njihovu izradu i dr. Zakonom o autorskim i srodnim pravima³ ova pisana dela navedena su kao autorsko dela, ali im nije bila obezbeđena zaštita tih prava na adekvatan način, pre svega zato što ugrožavanje ovog prava, odnosno tehnike njegovog neovlašćenog korišćenja nisu bile zakonski definisane.

Ključna promena koju donosi Zakon o izmenama i dopunama zakona o autorskim i srodnim pravima⁴ zasniva se na činjenici da je detaljno opisan način na koji delo može da se umnožava. Prema ovom Zakonu, delo se umnožava naročito grafičkim postupcima, fotokopiranjem i drugim fotografskim postupcima kojima se postiže isti rezultat, zvučnim ili vizuelnim snimanjem, izgradnjom dela arhitekture, smeštanjem dela u elektronskom obliku u memoriju računara”.⁵

Prethodno je, u istom članu, definisano da jedino autor ima isključivo pravo da drugome dozvoli ili zabrani beleženje i umnožavanje svog dela u

¹ Golić, G., Lampe, R., Džudović M., (2009). Intelektualna svojina u međunarodnom privatnom pravu, *Pravo teorija i praksa*, (9–10), str. 68

² Zakon o autorskim i srodnim pravima, *Službeni glasnik RS*, br. 104/09

³ Ibid, član 2, stav 2

⁴ Zakon o izmenama i dopunama zakona o autorskim i srodnim pravima, *Službeni glasnik RS*, br. 99/11

⁵ Zakon o izmenama i dopunama zakona o autorskim i srodnim pravima, *Službeni glasnik RS*, član 2, st. 2, br. 99/11.

celosti ili delimično, bilo kojim sredstvima, u bilo kom obliku, na bilo koji trajni ili privremeni, posredni ili neposredni način. Kroz ove izmene se došlo s jedne strane do „prepoznavanja” načina vršenja zloupotrebe autorskih prava, a sa druge strane sve kaznene odredbe koje je Zakon o autorskim i srodnim pravima sadržavao postale su i kaznene odredbe koje se odnose i na neovlašćeno „beleženje ili umnožavanje” pisanih dela. Time su naučna, ali i književna i druga dela štampana kao knjige ili u elektronskoj formi postale, predmet zaštite, na adekvatan način. To se odnosi i na brošure, članke, prevode i druga autorska dela.

Izmenama i dopunama Zakona o autorskim i srodnim pravima dopunjen je član koji se tiče prava autora da drugom zabrani ili dozvoli stavljanje u promet primeraka svog rada. Prema ovim dopunama, autor ima isključivo pravo da drugom zabrani ili dozvoli stavljanje u promet originala ili umnoženog primerka svog dela prodajom ili drugim načinom prenosa svojine.⁶

Promene se sastoje u dodavanju reči „originala ili umnoženog primerka” i na kraju tog člana reči „prodajom ili drugim načinom prenosa svojine”. Šta se postiglo dodavanjem ovih reči? Prvo, sada su predmet zaštite postali i umnoženi primerci dela autora. To stvara dodatnu pravnu sigurnost, jer dosadašnje rešenje nije bilo precizno, pa bi se moglo pretpostaviti da neko ko na zakonit ili nezakonit način dođe do umnoženog primerka autorskog dela, može dalje da ga slobodno umnožava. U suštini, sudsko tumačenje ove neprecizne zakonske odredbe, bilo je prepušteno, najčešće veštačenju. Sa druge strane, ovom dopunom precizirano je da je zabranjeno drugome, da bez dozvole autora, stavljanje u promet autorskog prava prodajom ili drugim načinom prenosa svojine. Dakle, zabranjeno je, kako prodavati tuđe autorsko pravo, tako ga i poklanjati ili na bilo koji drugi način omogućavati nekom drugom da stekne svojину nad autorskim pravom autora, ukoliko nema dozvolu autora. Na ovaj način otklonjena je mogućnost zloupotrebe kroz fiktivne besteretne prenose svojine, ali i generalno je uspostavljeno pravilo da „ne možeš na drugog preneti više prava nego što ga imaš”. Kupovina originalne knjige ili umnoženog primerka ne daje pravo kupcu da tu knjigu umnožava i prodaje.

Ovde se može postaviti jedno hipotetičko pitanje. Postavlja se pitanje da li se na ovaj način zabranjuje kupcu knjige, brošure i sličnog autorskog dela da tu knjigu proda drugom licu, odnosno da li bi na taj način bila prekršena napred pomenuta zakonska odredba? Smatramo da ne bi. U ovom slučaju vlasnik tog primerka knjige nije autor, već njegov kupac. On je kroz prodaju

⁶ Zakon o izmenama i dopunama zakona o autorskim i srodnim pravima, *Službeni glasnik RS*, čl. 3, br. 99/11.

ili poklon knjige preneo i vlasničko pravo na tom primerku dela, bez mogućnosti da ga kupac ili poklonoprimac umnožava, ali svakako mu se ne bi moglo ograničiti pravo da raspolaze svojom imovinom, jer bi se to kosilo sa drugim zakonskim, pa i ustavnim načelima. Međutim, ovim se na bilo koji način ne umanjuju prava autora.

Definisanjem ove zaštite u „osnovnom” Zakonu koji se bavi autorskim i srodnim pravima proširilo je obim zaštite i na krivičnu odgovornost za one koji neovlašćeno koriste autorsko delo.

Ekonomski i društveni značaj zaštite autorskih prava

Autorsko pravo je pravna i ekonomska kategorija, što potvrđuje i Strategija o razvoju intelektualne svojine 2011–2015 koju je usvojila Narodna Skupština Republike Srbije. Autorsko pravo je kategorija privatnog prava i apsolutno pravo.

Zaštita autorskih prava ustanovljena je prvi put u Engleskoj, davne 1709. godine. Tokom XVIII veka razvila se doktrina „književne i umetničke svojine” koja je označavala pravo autora na ekonomsku dobit od svojih dela.⁷

O izvorima prava kod nas, ali i u uporednim pravnim sistemima pisaćemo u ovom radu, ali smatramo značajnim da pokušamo da damo odgovor kakav je ekonomski značaj nastanka autorskih dela i koliko je bitno da u pravnom sistemu bude ustanovljena adekvatna zaštita tog prava.

Do početka ratnih zbivanja na području bivše Jugoslavije, autorsko pravo je uživalo odgovarajuću zaštitu. Objektivno, tehničke mogućnosti zloupotrebe tih prava od strane neovlašćenih lica su bile manje. Autori univerzitetskih udžbenika ili književnih dela nisu morali da brinu da će u rad uložiti ne samo svoj trud, već i novac i da će im posle toga knjige ostati neprodate, jer je neko neovlašćeno umnožio, odnosno iskopirao njihovo delo.⁸

Zaštita se sve ove godine svodila na samovlasnu zaštitu, jer je pravna zaštita putem suda bila gotovo nemoguća. Autori su na razne načine pokušavali

⁷ Marković, P., (2009). Komentar Zakona o autorskim i srodnim pravima, Preuzeto sa: <http://www.naled-serbia.org/index.php?action=propisi&ID=16>, pristupljeno 04.02.2012. godine

⁸ Jedan naš stariji kolega sa fakulteta u razgovoru na ovu temu rekao je da je on od objavljivanja svog prvog udžbenika kupio sedamdesetih godina „ladu” i to model „super” i ostalo mu je još toliko novca da sa njom otputuje sa porodicom na more. Tih godina izdavačke kuće zaključivale su ugovore sa autorima i preuzimali na sebe zaštitu autorskih prava, ali i distribuciju i prodaju dela. Autoru je isplaćivan honorar bilo paušalno, bilo procenat od prodaje dela.

da zaštite svoja prava, a najčešće su zbog toga bili i predmet osude javnosti, pa čak i negativnih medijskih tekstova.⁹

Prema istraživanjima koja su rađena u Srbiji, „svaki treći udžbenik studenti fotokopiraju” jer im je to jeftinije nego da kupuju originalne. Istraživanja koja su vršena u Srbiji i Crnoj Gori 2003. godine dovela su do saznanja da je falsifikovanje raznih intelektualnih proizvoda i do 90%. Srbija i Crna Gora su te godine od strane Internacionalne alijanse za zaštitu prava intelektualne svojine stavljene na *Special Watch list*, što je značilo da je naša država bila u samom svetskom vrhu po raširenosti piraterije i kršenja prava intelektualne svojine. Tim povodom naša Vlada dobila je sedam preporuka sa predlogom mera i aktivnosti koje bi trebala hitno da sprovede. Krajnja konsekvencija ne-sprovođenja ovih mera moglo je biti i uvođenje ekonomskih – trgovinskih sankcija.¹⁰

Autori udžbenika, književnih dela i drugih dela iz ove oblasti pokušavali su do sada da na razne načine zaštite svoja autorska prava. Tako je Beogradski univerzitet pripremio 2006. godine pravilnik o disciplinskoj odgovornosti studenata koji uče iz fotokopirane knjige. Međutim, reakcija studenata dovele je do toga da on bude bitno izmenjen, pa je samo zabranjeno fotokopiranje udžbenika radi dobiti.¹¹

Na Pravnom fakultetu u Novom Sadu na ulazu u biblioteku je istaknut natpis: „Zabraniće se studentima koji unesu na fakultet neovlašćeno umnožene udžbenike da koriste biblioteku narednih sedam dana, od kad se zateknu sa istim”. Natpis je dat u ime Sekretarijata Pravnog fakulteta u Novom Sadu. Ovaj fakultet je, bar kada je u pitanju Univerzitet u Novom Sadu, najdalje odmakao u autonomnoj zaštiti autorskih prava svojih profesora. Moglo bi se postaviti pitanje da li je ova mera adekvatna i da li na pravi način štiti autorska prava, naročito u slučaju studenata koji ne koriste biblioteku. Sa druge strane ako bi smo posmatrali pravnu prirodu ove sankcije onda bi smo morali da odgovorimo na nekoliko pitanja. Prvo, koji je pravni osnov ove sankcije? Mogli bi smo se pozvati na član 20. Zakona o autorskim i srodnim pravima, prema kome jedino autor ima isključivo pravo da drugome zabrani li dozvoli beleženje ili umnožavanje svog dela. Pretpostavimo da studenti nemaju dozvolu za

⁹ Blic, dnevni list, (2007), „Ko ne kupi knjigu, ne može na ispit”, Blic, 17.10.2007., tekst negativno piše o profesorima Mašinskog fakulteta u Beogradu, Više medicinske škole i Medicinskog fakulteta u Beogradu, koji su da bi izbegli neovlašćeno fotokopiranje svoga udžbenika kao uslov za izlazak na ispit tražili da student imaju kupljen udžbenik. Preuzeto sa: <http://www.nadlanu.com/pocetna/info/Ko-ne-kupi-knjigu-ne-moze-na-ispit.a> 15336.43.html

¹⁰ Banović, B., Đokić, Z., (2003), Problem krivično-pravne zaštite autorskih i drugih srodnih prava u Republici Srbiji, *Bezbednost*, 45 (5), str. 668–682

¹¹ Ibid

kopiranje udžbenika profesora ovog fakulteta. Za delo neovlašćenog umnožavanja sledi adekvatna novčana kazna, kao i krivična odgovornost. A da li počinioци tog dela mogu predmet dela da unose na Pravni fakultet ili bilo koji drugi? Odgovor na ovo pitanje, uzimajući u obzir nove zakonske odredbe iz ove oblasti, mogli bi da urede fakulteti i druge institucije svojim unutrašnjim aktima, kao što su statuti ili odluke. Do sada je ovakva zabrana prema našem mišljenju mogla predstavljati autonomnu sankciju za kršenje prirodnog prava autora, koji štite svoju imovinu i ugled. Uporište u Zakonu postoji samo u delu dispozicije pravne norme, ali ne i u njenoj sankciji. Pravni fakultet, odnosno Sekretarijat Pravnog fakulteta istupio je u cilju zaštite profesora jer bi bilo nepopularno da su pojedini profesori isticali sopstvena obaveštenja kojim, pozivajući se na Zakon, traže ili „mole” studente da im ne ugrožavaju autorsko pravo, odnosno ličnu imovinu. Uslovljavanje kupovinom udžbenika kod polaganja ispita, u slučaju profesora drugih fakulteta, pokazalo se kao nepopularna mera.

Slično je i sa književnim i drugim delima. Jedan od poznatijih autora monografije Novog Sada, koja je sa brojnim fotografijama i ilustracijama javno se požalio da osim skromnog honorara za prvo izdanje monografije nije imao nikakvu materijalnu naknadu za nova izdanja. Sva naknadna izdanja štampana su pod oznakom „prvo izdanje” i na taj način je autor izgubio bilo kakvu mogućnost da zaštiti svoja autorska prava, iako je sa izdavačem ugovorio štampanja samo jednog izdanja. Po svemu sudeći da ni vlasnici štamparija, a posebno vlasnici fotokopirnica nemaju adekvatnu kontrolu kada je u pitanju autorstvo nad „proizvodima” koji se produkuju u njihovim objektima.

Nakon devedesetih godina u našem društvu nastaje degradacija brojnih društvenih i moralnih vrednosti, a sa njima, posebno, vrednosti koje spadaju u grupu autorskih prava i autorske svojine. Autori su dela stvarali više zbog moralne satisfakcije, a to je najčešće značilo materijalnu štetu za njih same.¹²

Vlasnici autorskih prava ili intelektualna prava uopšte, izlaz iz neuređenosti ove oblasti kod nas su tražili i još uvek traže u zaštiti svojih autorskih prava u drugim državama. Za mnoge naše autore naučnih, književnih i drugih sličnih autorskih dela to nije dostižno i zbog ekonomskih i drugih realnih prepreka. Šta bi značilo objavljivanje udžbenika ili naučnog rada u inostranstvu, ako su ona namenjena studentima domaćih fakulteta, naročito ako se radi o društvenim naukama. Imajući ovo u vidu brojni autori odlučili su se da odustanu od izdavanja skupih udžbenika, brojna naučna dela ili monografije

¹² Štampanje jednog udžbenika od 300 stranica u tiražu od 300 primeraka košta u proseku oko 120.000,00 dinara.

nisu štampane upravo iz ovih razloga. Ako pretpostavimo da je u tim delima rezultat dugogodišnjih istraživanja i naučnog rada namenjenog studentima, naučnoj javnosti, ali i privredi, šteta je značajna. Iako je hipotetičko pitanje ukupne materijalne štete koju trpe autori u Srbiji, bilo da im se autorsko pravo neovlašćeno koristi, bilo da autorske radove ne objavljuju jer nemaju adekvatnu pravnu zaštitu, lako je proceniti da se to odražava i na privredu i ukupne finansije naše države. Sa jedne strane država je uskraćena za fiskalne prihode koji su u ovom slučaju u „crnoj zoni”, ali i za autorsku svojinu, kao bazu privrednog i svakog drugog razvoja.

Domaći i međunarodni izvori za zaštitu autorskog prava

Osnovni zakon kojim se štite autorska prava kod nas je Zakon o autorskim i srodnim pravima. Državni razvoj u okviru Jugoslavije uključivao je poštovanje autorskog prava: prvi Zakon o zaštiti autorskog prava donet je 1929. godine, a potom je donošen više puta (1946. godine, 1957. godine, 1968. godine, 1978. godine). Nakon toga zakon je donet 1998. godine, a prvi zakon posle ponovnog uspostavljanja samostalnosti, 2005. godine. Četiri godine kasnije, usvojen je sadašnji Zakon, koji je menjan, kroz izmene i dopune iz 2011. godine.

Krivično pravna zaštita definisana je u Krivičnim zakonikom Republike Srbije¹³, koji u posebnom (XX poglavlju) normira pravnu zaštitu intelektualne svojine. Od 2003. godine krivično pravna zaštita sistematski je definisana u Krivičnom zakonu Republike Srbije. Ovim zakonom sankcionisano je krivično delo pod nazivom „neovlašćeno korišćenje autorskog i drugog srodnog prava” (pre izmena „neovlašćeno korišćenje autorskog prava”).¹⁴

Autorsko i srodna prava su po svom karakteru izrazito međunarodno-pravna i regulisana su brojnim konvencijama i sporazumima. Svest o značaju međunarodnog regulisanja intelektualne svojine je sazrela dosta rano.¹⁵

Napredak tehnike i rast stope pismenosti podstakli su donošenje Bernske konvencije za zaštitu književnih i umetničkih dela 1886. godine, prvog međunarodnog dokumenta koji štiti autorsko pravo. Među potpisnicima ove konvencije bila je i Srbija. Ova Konvencija je više puta menjana i dopunjavana (dopunjavana u Parizu 1896. godine, izmenjena u Berlinu 1903. godine, pa

¹³ Krivični zakonik Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05-isp., 107/05-isp., 72/09 i 111/09.

¹⁴ Đokić, Z., (2003). Problem krivično-pravne zaštite autorskih i drugih srodnih prava u Republici Srbiji Preuzeto sa: www.arsetnorma.com/documents/Seminar%20za%20carinike.pdf, pristupljeno 14.02.2012. godine

¹⁵ Golić, G., Lampe R., Džudović, M., op.cit. str. 58

dopunjena u Bernu 1914. godine, potom izmenjena u Rimu 1928. godine, zatim u Briselu 1948. godine, Stokholmu 1967. godine i Parizu 1971. godine). Zemlje na koje se primenjuje ova konvencija obrazovale su Uniju za zaštitu prava autora na njihova književna i umetnička dela.

WIPO Ugovor o autorskom pravu¹⁶, zaključen 1996. u Ženevi, ratifikovan 2002. godine, predviđa u članu 8 (Pravo na saopštavanje javnosti) da¹⁷ „autori književnih i umetničkih dela imaju isključivo pravo da dozvole bilo kakvo saopštavanje javnosti svojih dela, žičnim ili bežičnim putem, uključujući i takvo činjenje dostupnim javnosti njihovih dela koje se vrši na takav način da pripadnici javnosti mogu da pristupe tim delima sa mesta i u vreme koje individualno odaberu”.

Autorsko i srodna prava su po svom karakteru izrazito međunarodno-pravna i regulisana su drugim brojnim konvencijama i sporazumima, od kojih se po značaju izdvajaju Univerzalna konvencija o autorskom pravu iz 1952. godine (konvencija UNESCO-a) i Konvencija o osnivanju Svetske organizacije za intelektualnu svojinu iz 1967. godine. Veoma značajan je i Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine, koji je usvojen od strane Svetske trgovinske organizacije 1994. godine.¹⁸

Takođe, organi Evropske Unije doneli su veliki broj direktiva i drugih dokumenata iz oblasti autorskog i srodnih prava, naročito posle 1991. godine.

Krivična odgovornost, odgovornost za privredne presteupe i prekršajna odgovornost za neovlašćeno korišćenje autorskih prava koja se odnose na knjige, brošure, članke i prevode

Izmenama Zakona o autorskim pravima 2011. godine omogućena je primena svih, do tada, postojećih sankcija za kršenje autorskih prava. To se odnosi na kaznene odredbe pomenutog zakona, ali i Krivičnog zakonika Republike Srbije. Ove izmene i dopune omogućile su da se te sankcije, bez prepreka, primene i na autorska prava koja se odnose na knjige, brošure, članke i prevode. Ove odredbe suštinska su novina u zaštiti autorskih i srodnih prava.

¹⁶ WIPO Ugovor o autorskom pravu, (1996), Ženeva ratifikovan 2002. godine

¹⁷ Bez uticaja na odredbe članova 11(1)(II), 11 bis(1)(I) i (II), 11ter(1)(II), 14(1)(II) i 14 bis(1) Bernske konvencije

¹⁸ U svojoj peambuli propisuje da su sva prava intelektualne svojine privatna prava, a u članu 2 obavezuje na poštovanje obaveza koje proističu, između ostalog, iz Bernske konvencije. Takođe, u članu 13 propisuje da „ograničenja ili izuzeci” ne smeju biti „u suprotnosti sa normalnim korišćenjem dela” i „da ne vređaju legitimne interese titulara prava”

Krivična odgovornost

Posebno važna je krivično pravna zaštita autorskih prava. Kroz dopunjavanje opisa načina vršenja i neovlašćenog korišćenja autorskog prava, Zakonom o Izmenama i dopunama Zakona o autorskim i srodnim pravima, proširena je i krivično pravna zaštita autora od neovlašćenog korišćenja njihovih dela. Kako je ovim izmenama definisano da se „delo umnožava naročito, grafičkim postupcima, fotokopiranjem i drugim fotografskim postupcima kojima se postiže isti rezultat...”¹⁹ vršenje ovih radnji, bez odobrenja autora, ima karakter krivičnog dela.

Krivična odgovornost za kršenje autorskih prava ima poseban značaj jer strah od krivičnog progona i kazne koja sledi nakon efikasno sprovedenog istražnog i sudskog postupka, kao i strah od moguće zaplene predmeta krivičnog dela i sredstava za izvršenje, deluje preventivno, odvraćajući potencijalne učinioce od izvršenja krivičnih dela.²⁰ Književna, naučna i druga dela su specifična i po činjenici da je na njima gotovo uvek naznačen autor ili grupa autora, tako da nema zabune u pogledu intelektualne „svojine”. Kod ovih dela svojina je jasno definisana, odnosno titular je jasno određen i to je poznato svim licima koja žele da ugroze tu svojinu.

Krivični zakonik Republike Srbije, prema najnovijim izmenama, ima posebno poglavlje koje se odnosi na krivična dela protiv intelektualne svojine (čl. 198–202). U prvom delu ovog poglavlja opisano je krivično delo „povrede moralnih prava autora i interpretatora”, kao i sankcije za povredu navedenih prava.²¹

Ko pod svojim imenom ili imenom drugo lice u celini ili delimično objavi, stavi u promet primerke tuđeg autorskog dela ili interpretacije, ili na drugi način javno saopšti tuđe autorsko delo ili interpretaciju, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine. Za neovlašćenu izmenu ili preradu tuđeg autorskog dela kazna može biti u novčanom obliku ili kazna zatvora do jedne godine. Ova dela gone se po službenoj dužnosti.²²

¹⁹ Zakona o izmenama i dopunama Zakona o autorskim i srodnim pravima, br. 99/11, čl. 2, s tav 2

²⁰ Đokić, Z., Problem krivično-pravne zaštite autorskih i drugih srodnih prava u Republici Srbiji, Preuzeto sa: www.arsetnorma.com/documents/Seminar%20za%20carinike.pdf, pristupljeno 12.02.2012. godine

²¹ Krivični zakonik Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 85/05, 88/05-isp., 107/05-isp., 72/09 i 111/09, čl. 198.

²² Pojedini autori, kao što je M.B. autor udžbenika „Pravo privrednih prestupa i prekršajno pravo” na samom početku udžbenika citira odredbe Krivičnog zakonika Republike Srbije, a u ovom slučaju na sledeći način „Sva prava su zadržana. Nije dozvoljeno da ni jedan deo ove knjige bude reprodukovana ili snimljena na bilo koji način ili bilo kojim sredstvom, elektronskim ili

Za stavljanje u promet tuđeg autorskog dela, na način kojim se vređa čast ili ugled autora, kazna je novčana ili zatvorska (u trajanju do šest meseci). Krivično gonjenje za ovo delo vrši se po privatnoj tužbi.

Predmeti koji su neovlašćeno sačinjeni ili stavljeni u promet, a koji su predmet prethodnih krivičnih dela, biće oduzeti.

U delu koji se odnosi na neovlašćeno iskorišćavanje autorskog dela ili predmeta srodnog prava propisano je „da ko neovlašćeno objavi, snimi, umnoži, ili na drugi način javno saopšti u celini ili delimično autorsko delo, interpretaciju, fonogram, videogram, emisiju, računarski program ili bazu podataka kazniće se zatvorom do tri godine”.²³

Pojedine novine i sajtovi ukazali su na opasnost koja ubuduće pretila onima koji nedozvoljeno koriste tuđa autorska prava: „Za kopiranje knjige u zatvor – studenti oprez”.²⁴

Istom kaznom kazniće se i onaj ko stavi u promet ili u nameri stavljanja u promet drži neovlašćeno umnožene ili neovlašćeno stavljene u promet primerke autorskog dela, interpretacije, fonograma, videograma, emisije, računarskog programa ili baze podataka. Kazna za ova dela je veća ukoliko su ona učinjena u nameri pribavljanja imovinske koristi za sebe ili drugog. Kazna za ovo delo je zatvorska, od šest meseci do pet godina.

Iz ove grupe krivičnih dela kazna je predviđena i za onoga ko proizvede, uveze, stavi u promet, proda, da u zakup, reklamira u cilju prodaje ili davanja u zakup ili drži u komercijalne svrhe uređaje ili sredstva čija je osnovna ili pretežna namena uklanjanje, zaobilaženje ili osujećivanje tehnoloških mera namenjenih sprečavanju povreda autorskih i srodnih prava, ili ko takve uređaje ili sredstva koristi u cilju povrede autorskog ili srodnog prava. Za ovo delo predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine kazniće se i onaj ko neovlašćeno ukloni ili izmeni elektronsku informaciju o autorskim ili srodnom pravu, ili stavi u promet, uveze, emituje ili na drugi način javno saopšti autorsko delo

mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje ili drugi sistem presnimavanja informacija, bez dozvole izdavača. U protivnom fizičko ili pravno lice čine krivično delo NEOVLAŠĆENOG ISKORIŠĆAVANJE AUTORSKOG DELA ili predmeta srodnog prava (član 199. KZ Republike Srbije, a ako pri tom i prodaje tako umnožene primerke i krivično delo NEDOZVOLJENE TRGOVINE iz člana 242. KZ Republike Srbije”. Postoji mogućnost da i drugi autori na ovaj način upozore na posledice neovlašćenog iskorišćavanja autorskog prava.

²³ Krivični zakonik Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05-ispr., 107/05-ispr., 72/09 i 111/09, član 199. stav 1.

²⁴ Studenti oprez ! Za kopiranje knjige u zatvor, (2011) Preuzeto sa: <http://www.naslovi.net/2011-09-10/mondo/studenti-oprez-za-kopiranje-knjige-u-zatvor/2798845>, pristupljeno 24.01.2012. godine

ili predmet srodnopravne zaštite sa koje je elektronska informacija o pravima neovlašćeno uklonjena ili izmenjena.

Analizirajući sankcije za navedena krivična dela kojima se štiti intelektualna svojina moglo bi da se zaključi da su one primerena društvenoj opasnosti koja ova dela predstavljaju. Ne samo kada je u pitanju zaštita budžeta Republike Srbije, već zaštite svojine, kao ustavno garantovane kategorije i stvaranja uslova da autori slobodno stvaraju i doprinose društvenom i privrednom razvoju Republike Srbije. Važno je i što se određena krivična dela iz ove oblasti gone po službenoj dužnosti i što je i na taj način prepoznata njihova opasnost.

Privredni prestupi

Privrednom društvu ili drugom pravnom licu koje neovlašćeno objavi, zabeleži, umnoži ili javno saopšti na bilo koji način, u celini ili delimično, autorsko delo ili ga stavi u promet predviđena je kazna ta za privredni prestup. Privredni prestup predstavlja i davanje u zakup ili držanje u komercijalne svrhe neovlašćeno umnoženih ili neovlašćeno stavljenih u promet primerka autorskog dela. Kazna za ove privredne prestupe za privredno društvo je od 100.000 do 3.000.000 dinara, a za odgovorno lice u tom privrednom društvu ili drugom pravnom licu kazna je 50.000 do 200.000 dinara. Predmeti izvršenja privrednih prestupa i predmeti koji su bili upotrebljeni za izvršenje privrednog prestupa biće oduzeti, a predmeti izvršenja privrednih prestupa biće i uništeni. Presuda kojom je učiniocu izrečena kazna za privredni prestup javno se objavljuje.²⁵

Prekršajna odgovornost

Za preduzetnike je predviđena prekršajna odgovornost za dela koja se tiču kršenja autorskih prava. Tako će preduzetnik za kršenje autorskih prava biti kažnjen novčanom kaznom od 50.000 do 500.000 dinara. Predmet izvršenja prekršaja i predmeti koji su bili upotrebljeni za izvršenje prekršaja biće oduzeti, a predmeti izvršenja prekršaja biće i uništeni. To se odnosi na neovlašćeno korišćenje autorskog prava: bez navođenja imena autora ili interpretatora. Isto je i za slučaj da neko pod drugim imenom u celini ili delimično objavi, izvede, predstavi, prenese izvođenje ili predstavljanje ili emituje tuđe autorsko delo ili iskoristi tuđu interpretaciju, kao i ko bez dozvole autora izmeni ili preradi tuđe autorsko delo ili tuđu snimljenu interpretaciju.²⁶

²⁵ Zakon o autorskim i srodnim pravima, *Službeni glasnik RS*, br. 104/09, član 215

²⁶ *Ibid.*, član 216

Prekršajna odgovornost privrednih društava ili drugog pravnog lica za objavljivanje dela bez navođenja imena autora ili objavljivanje dela pod drugim imenom u celini ili delimično, kao i za izmenu ili preradu dela autora bez njegove saglasnosti, sastoji se u novčanoj kazni od 100.000 do 1.000.000 dinara. Istom kaznom kazniće se i izdavač koji proda neprodane primerke dela kao staru hartiju, a da ih nije prethodno ponudio autoru, odnosno njegovom nasledniku da ih otkupi. Za navedene radnje, kazniće se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od 10.000 do 50.000 dinara i odgovorno lice u privrednom društvu ili drugom pravnom licu.

Za iste radnje kazniće se preduzetnik novčanom kaznom u iznosu od 10.000 do 200.000 dinara.

Za prodaju neprodatih primeraka kao stare hartije, bez prethodne ponude autoru da ih otkupi, predviđena je kazna i za fizičko lice i to novčana kazna u iznosu od 10.000 do 50.000 dinara.²⁷

Tužba za zaštitu autorskih prava

Povreda autorskog prava predstavlja neovlašćeno vršenje bilo koje radnje koja je obuhvaćena isključivim pravima nosioca autorskog prava i zbog toga nosilac autorskog prava može tužbom da zahteva utvrđenje povrede prava. Autor u tužbi može tražiti naknadu imovinske štete, kao i objavljivanje presude o trošku tuženog. Autoru pripada i pravo na naknadu neimovinske štete zbog povrede svojih moralnih prava.²⁸

Sudski postupci za zaštitu autorskih i srodnih prava su hitni.²⁹ Tužba predstavlja jedan od mehanizama zaštite autorskih prava.

U cilju efikasnije zaštite autorskog prava, na zahtev nosioca prava, koji učini verovatnim da je njegovo autorsko ili srodno pravo povređeno, ili da će biti povređeno, sud može da odredi privremenu meru oduzimanja ili isključenja iz prometa predmeta kojima se vrši povreda, odnosno meru zabrane nastavljanja započetih radnji kojima bi se mogla izvršiti povreda. U istom cilju može se zahtevati i obezbeđivanje dokaza i to bez prethodnog obaveštenja ili saslušanja lica od koga se dokazi prikupljaju. Pod obezbeđivanjem dokaza smatra se pregled prostorija, knjiga, dokumenata, baza podataka i dr. Pod obezbeđivanjem dokaza smatra se i zaplena dokumenata i predmeta kojima je povreda izvršena, ispitivanje svedoka i veštaka.³⁰

²⁷ Zakon o autorskim i srodnim pravima, *Službeni glasnik RS*, br. 104/ 09, član 215

²⁸ Ibid., član 205

²⁹ Ibid., član 207

³⁰ Ibid., član 211

Privremene mere, odnosno obezbeđenje dokaza mogu se tražiti i pre podnošenja tužbe, pod uslovom da se tužba podnese u roku od 30 dana od dana donošenja rešenja o određivanju privremene mere, odnosno rešenja o određivanju obezbeđenju dokaza. Važna je i činjenica da žalba protiv rešenja kojim je sud odredio privremenu meru, u pomenutim slučajevima, ne odlaže izvršenje rešenja.

Sud može naložiti tuženom da ga obaveštenje o trećim licima koja su povezana sa povredom ili preda dokumente koji su u vezi sa povredom, a ukoliko to ne učini tuženi odgovara za štetu koja iz toga proizađe.

Autor, kao tužilac može, umesto naknade imovinske štete, zahtevati naknadu do trostrukog iznosa uobičajene naknade koju bi primio za konkretni oblik korišćenja predmeta zaštite, da je to korišćenje bilo zakonito.³¹

Aktivna legitimacija da bude tužilac pripada licu (autoru) čiji su „ime, pseudonim ili znak naznačeni na primercima dela ...” Naravno, da se autorstvo može osporavati, ali sve dok to ne bude, konačno učinjeno, naznačeni autor ima pravo na sudsku zaštitu autorskog prava. Iako je autor nosilac autorskog prava, pored njega, nosilac autorskog prava može biti i lice koje nije autor, a koje je u skladu sa Zakonom o autorskim i srodnim pravima steklo autorsko pravo (prodaja, ustupanje, nasleđivanje...). Prema navedenom zakonu koautor je fizičko lice koje je zajedničkim stvaralačkim radom sa drugim licem stvorio delo. Svaki koautor je ovlašćen da podnosi tužbu za zaštitu autorskog prava na koautorskom delu, s tim da može da postavlja tužbene zahteve samo u svoje ime i za svoj račun.³²

Ukoliko autor dela nije poznat (anonimno delo ili delo pod pseudonimom), zaštitu autorskog prava za izdato delo tužbom može zaštititi izdavač. Ako je delo objavljeno ali nije izdato pravo na zaštitu ima lice koje je delo objavilo. Ako se dokaže da je izdavač izdao delo na način da ga nije stekao na zakonit način od autora ili njegovog pravnog sledbenika izdavač ne uživa status nosioca autorskog prava. To bi značilo da, ukoliko autor želi da bude anonimn, a izdavač to iskoristi da bez saglasnosti autora objavi delo, izdavač ne bi mogao da bude nosilac autorskog prava. Naravno, pitanje dokazivanja autorstva u ovom slučaju moglo bi pasti na autora.

Kada je u pitanju koautorstvo, Zakonom je predviđeno da su koautori nosioci zajedničkog autorskog prava na koautorskom delu, ali oni ugovorom, kojim uređuju svoje međusobne odnose mogu ih slobodno urediti. To se odnosi i na prenošenje autorskog prava na drugog, za koje važi načelo da je

³¹ Zakon o autorskim i srodnim pravima, *Službeni glasnik RS*, br. 104/ 09, član 215

³² *Ibid.*, član 10

potrebna saglasnost svih koautora, ali koautor ne sme uskratiti tu saglasnost protivno načelu savesnosti i poštenja, niti činiti bilo šta što bi moglo škoditi interesima ostalih koautora. Ako se nisu drugačije sporazumeli, koautori dele ekonomsku korist od iskorišćavanja koautorskog dela srazmerno doprinosu, koji je svaki dao u stvaranju dela.

Prema Zakonu o autorskim i srodnim pravima autorska prava, kao ni nedovršena i neobjavljena dela, ne mogu biti predmet prinudnog izvršenja. Izuzetno, predmet prinudnog izvršenja mogu biti imovinska potraživanja koja po osnovu autorskih prava ima autor od trećih lica.³³

Imajući u vidu da je Izmenama i dopunama Zakona o autorskim i srodnim pravima umnožavanje dela kopiranjem predviđeno kao neovlašćeno korišćenje autorskih prava shodno tome i iskorišćavanje „bilo kog predmeta zaštite uz upotrebu neovlašćeno umnoženih primeraka tog predmeta zaštite...”

³⁴ pretpostavlja da tužena strana može biti fizičko lice koje koristi umnoženi primerak ili pravno lice koje umnoženi primerak ima u svom poslovnom prostoru. Povreda autorskog prava predstavlja i držanje u komercijalne svrhe primeraka autorskog dela ili predmeta srodnog prava, ako držalac zna ili ima osnova da zna da je reč o neovlašćeno proizvedenom primerku.

Zaključak

Najnovijim izmenama Zakona o autorskim i srodnim pravima upotpunjeni su domaći izvori prava iz navedene oblasti. Ove izmene otvaraju mogućnost i za krivičnopravnu zaštitu šireg kruga autorskih prava. Pomenutim izmenama na adekvatan način uređena je i pravna zaštita autora naučnih, književnih i drugih dela, jer je predmet zaštite postalo i njihovo neovlašćeno kopiranje i umnožavanje.

U narednom periodu trebalo bi očekivati primenu pozitivnih zakonskih propisa, kako bi se zaštitila prava autora, ali i interes društva da autorska i srodna prava kao deo intelektualne svojine. Oni treba da budu tretirani ravnopravno sa ostalim vidovima svojine, čime bi se ostvarili i ekonomski i fiskalni efekti, imajući u vidu da je prenos autorskih i srodnih prava najčešće van legalnog državnog ekonomskog i fiskalnog sistema.

Primena donetih propisa pretpostavlja uključivanje kako državnih organa, tako i autora, organizovanih radi zaštite svojih individualnih prava. U tom pogledu, kolektivne organizacije autora treba da odigraju značajniju ulogu.

³³ Zakon o autorskim i srodnim pravima, *Službeni glasnik RS*, br. 104/09, član 215

³⁴ *Ibid.*, član 208

Činjenica da se novim zakonskim rešenjima jasno definiše nelegalno prisvajanje tuđeg autorskog ili srodnog prava, uz prepoznavanje novih modela i tehnika za ugrožavanje tih prava, upotpunjene su pravne praznine koje su sprečavale efikasnu primenu zakona.

Novine u zaštiti autorskih prava otklonile su i izvesne nepravde. Pre pomenutih izmena su, primera radi, autori muzičkih dela i njihovi interpretatori bili u privilegovanom položaju, čemu treba tražiti razlog u njihovom dobrom kolektivnom organizovanju.

Svakako da će primena ustanovljenih standarda u zaštiti autorskih i srodnih prava zahtevati i edukaciju policijskih i sudskih organa, koji bi radi efikasne borbe protiv ugrožavanja intelektualne svojine morali da imaju dobre poznavaoce ove oblasti.

Janko P. Veselinović

University in Novi Sad, The Faculty of Agriculture in Novi Sad

Novelties in copyright protection in Serbia

A b s t r a c t

The legal protection of copyrights in Serbia has, for a number of years, been not only a legal, but also a question of economy. Inadequate copyright protection has discouraged our authors from creating works which would bring them material satisfaction, alongside the spiritual one. Copyright protection is a multidimensional problem. On the one hand it is necessary to create social circumstances in which a work of art, as a form of intellectual property, will be regarded as any other form of property. The condition of social awareness has, hitherto, recognised copyrights and other forms of intellectual property more as virtual property, considering its protection a whim of the author/creator of such intellectual property. The second problem is related to the inadequate legal protection, which has not included, up to now, all forms of copyrights. Apart from that, this legal protection has not legally been coordinated, which has led to more difficult copyright protection. The third dimension of copyright protection refers to the insufficient application of passed laws, which is a problem that mars other legal fields, as well. One could also speak of the fourth dimension of the problem of copyright protection, which has to do with advanced techniques that enable abuse or illicit use of copyrighted works. The latest changes in *Law on copyright and related rights* have complemented the domestic legal sources from this area. These

changes have paved way for the criminal-legal protection of a wider range of copyrights. These changes have also adequately arranged the issue of legal protection of the authors of scientific, literary and other works, as the issue of their unauthorised copying has become the object of this protection

Keywords: protection, copyrights, copying, books, brochures

Literatura

1. Banović, B., Đokić, Z., (2003), Problem krivično-pravne zaštite autorskih i drugih srodnih prava u Republici Srbiji, *Bezbednost*, 45 (5), str. 668–682
2. Bernska konvencijom o zaštiti književnih i umetničkih dela, usvojena 1886. godine
3. Studenti oprez ! Za kopiranje knjige u zatvor, (2011). (2012, Januar 24) Preuzeto sa: <http://www.naslovi.net/2011-09-10/mondo/studenti-oprez-za-kopiranje-knjige-u-zatvor/2798845>
4. Golić, G., Lampe, R., Džudović M., (2009), Inteliktualna svojina u međunarodnom privatnom pravu, *Pravo- teorija i praksa*, (9–10), str. 58–70
5. Krivični zakonik Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05-ispr., 07/05-ispr., 72/09 i 111/09.
6. Marković, P.,(2009). Komentar Zakona o autorskim i srodnim pravima, (2012, Februar 04) Preuzeto sa: <http://www.naledserbia.org/index.php?action=propisi&ID=16>
7. Predlog Zakona o izmenama i dopunama Zakona o autorskim i srodnim pravima, koji je usvojila Vlada Republike Srbije na sednici 02.02.2012. godine Preuzeto sa: <http://www.srbija.gov.rs/>
8. Đokić, Z., Problem krivično-pravne zaštite autorskih i drugih srodnih prava u Republici
9. Srbiji, (2012, Decembar 12) Preuzeto sa: www.arsetnorma.com/documents/Seminar%20za%20carinike.pdf
10. Zakon o autorskim i srodnim pravima, *Službeni glasnik RS*, br. 104/09
11. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o autorskim i srodnim pravima, *Službeni glasnik RS*, br. 99/11
12. WIPO Ugovor o autorskom pravu, zaključen (1996), Ženeva, ratifikovan 2002. godine